

Милош Јевтић

Присуства самоуправне културне стварности

Класна суштина културног развоја подразумева три истосмерно развијане димензије:

1. да радничка класа активно, равноправно и зналачки све одлучније учествује у одлучивањима о култури,

2. да радници буду све знаменитији ствараоци уметничких дела, чиме ће испољити своје креативне способности и чиме ће утицати на смањење физичког и интелектуалног рада,

3. да основне организације удруженог рада, дакле све самоуправно организоване радне јединице радничке класе, буду важни и потребни простор и све значајнији партнер у коришћењу културних остварења, вредних и прогресивних културних остварења, остварења свих времена и свих народа.

Ангажовање радничке класе у култури претпоставља остваривање класног, самоуправног концепта културног развоја. Тако схваћена, самоуправна културна стварност, у којој радничка класа има најживотнији удео, не исцрпљује се једино у такозваном повезивању радних организација и културних институција. То је само један, иако значајан, део процеса конституисања нове културе, оне културе која је, и сама рад, са великим ослобађајућим утицајем на читав удружени рад. Тај процес је, међутим, посебно подстакнут Писмом Извршног бироа Председништва СКЈ и Председника Тита, као и применом уставних амандмана у култури.

Садашња пракса у највећем броју случајева не изражава у потпуности ове принципе. Приметно је, заправо, да у великом броју радних организација положај културе није, чак, регулисан у основним самоуправним актима. Ипак, без обзира на такво стање, свакако развијеније после Писма, тек предстоји да се у радним организацијама привреде, амандмански организованим, удружени рад јави као би-

тан и значајан чинилац новог културног живота. Тек ће бити потребно да се о култури изјасне и донесу одговарајуће одлуке — не само раднички савети, већ сви самоуправљачи и све организације удруженог рада. То ће, разуме се, бити нова пракса, ова пракса коју означавају нови уставни и Платформа за X конгрес СК Југославије.

По
ве
ља

Истовремено, конституисање нове самоуправне културе тражиће и нове односе и нову организованост културног рада. Доследна примена амандмана и у култури претпоставља превладавање класичног културног институционализма, који се деценијама углавном и битније није мењао и који је, у мање или више вештом прилагођавању друштвеним околностима, задржавао своју затвореност и одвојеност од друштвених потреба, а самим тим и од стварних интереса радничке класе. Досадашњи културни живот, без обзира на покушаје да се интегрише са осталим видовима друштвеног рада, задржавао је све карактеристике сектора, често толико аутономног и често толико неослоњеног на друштво — да је бивало могуће да култура буде сама себи циљ, да буде упућена само културницима, дакле елити, да буде лакше освојив простор за националистичке, догматске, либералистичке, монополске, менаџерске и све сличне застрањујуће тенденције. И културне делатности, нема сумње, у својој новој организованости морају полазити од интереса друштва, и посебно, од интереса удруженог рада. Свој рад, радни људи у организацијама културе мораће да размењују — у оквиру слободне размене рада — са удруженим радом. Неће постојати посебна фискална средства и држава, сем у крајњој нужди и сем за оне културне подухвате који имају најкапиталније значење, неће више покровитељски и меценатски помагати, подржавати или фаворизовати поједине институције или програме.

* * *

О значају културе на селу, не треба посебно говорити. Отуда, треба указати ове нове елементе, који ваља да су, у већој мери него до сада, садржај данашње културне политике. Притом, треба се посебно заложити да се поимање културног живота на селу прошири. Уместо уобичајених схватања, која подразумевају читаоницу и аматерску групу, присуство културе на селу све више обухвата три различита, али у суштини истоветна и исто култури корисна циља. Прво, мора се сматрати сталним циљем културног живота на селу — култура пољопривре-

дног рада. Друго, такође стални простор присуства културе је — стваралачко испољавање становника села. И треће је — коришћење постојећих културних вредности, које се може остваривати на разне начине, а на селу, особито, посредством телевизије, па и радија.

Ако се прихвата овакво поимање културног живота на селу, онда су и услови за културни рад много шири. То више нису само задружни домови. Такође, то није једино ни рад културно-просветних друштава. Поред њих и уз њих, све више су суштински услови за културу на селу и путевима, струја, писменост, елементарна култура, особито културна активност школа.

Данашња културна политика морала би да сачува и став, односно залагање за општински систем културне организованости, који би подразумевао село као обавезни простор дејства културних установа. То значи, на пример, да матична библиотека једне општине не би била одговорна и активна само у свом седишту, центру општине, већ и у свим селима своје територије. Такав систем културне организованости, онда, посебно мора да обухвати аматеризам, који омогућава да се стваралачки искажу становници села, али који, истовремено, омогућава брже и спонтаније, па и квалификованије прихватање свих културних вредности и свих културних резултата. Такође, треба установити обавезе заједница културе да (пре свега удружујући средства са индивидуалним пољопривредницима и месним заједницама) систематски и редовно финансирају културне програме на селу и културне програме за село.

У нова настојања треба убрајати организованије семинаре, па и систем дошколовања и посебног оспособљавања наставника за аматерски рад (дириговање, режија, рад у библиотекама и слично), пошто многи просветни радници завршавају школу без основних знања из уметничких дисциплина. Исто тако, требало би одржавати, редовно, регионалне курсеве за оспособљавање младих пољопривредника за културни рад на селу, што би помогло стварању нових редитеља, диригената, кореографа и свих других који би могли да се стручније и зналачки ангажују у аматеризму.

Чини се да би, исто тако, било корисно ако би се у развијеним селима — или за више села или само за једно село — почеле да конституишу посебне професионалне културне службе. Нема сумње, постојање библиотекара и осталих стручних лица који би радили са аматерима могло би за почетак да се оствари бар у регионалним сеоским центрима.

Посебно се треба заузети за неопходност културног ангажмана школа на селу. Заиста је неопходно школе вратити култури. Просветним радницима, тим јединственим амбасадорима културе, треба поново вратити углед и најразличитијим видовима стимулације, омогућити да се огледају и провере у културним акцијама. Да би то постала пракса, треба подстаћи друштвене договоре и самоуправне споразуме између заједница образовања и заједница културе — како би се, чак, и материјално стимулисао ангажман просветних радника и школа у култури.

Несумњиво је да је једна од основних тешкоћа и простор за културни рад. Уместо или до изградње нових задружних домова и домова културе — пошто се свуда средства, довољна средства не могу осигурати — треба дозволити да се школски простори могу да користе и за културни рад. Тако би, рецимо, школске библиотеке, истовремено, биле и библиотеке за све. На тај би се начин ублажио очигледни недостатак простора у великом броју села.

* * *

Сваке године у школе, од основних до највиших, улази вишебројна генерација деце и младих, од којих многи нису у свој оквир навика унели и навике да читају, да гледају театар, да слушају музику, да посећују изложбе и музеје или да се испољавају у неком другом културно-уметничком ангажману. Сви они, нарочито најмлађи, могли би да имају у школи, у свестраној школи, којој није страна ни културно дејство, виталну, можда најозбиљнију могућност да се сусретну са уметностима, да их разумеју и да присвоје све њихове узбудљиве и тајанствене лепоте, да их присвоје као стални садржај.

У тој многостраној и увек разноврсној делатности, захвалној, инспиративној, школа има особиту шансу, тако одговорну шансу која је чини изузетно значајним чиниоцем у културном развоју, у очекиваном културном расту сваке средине, сваког региона, читаве републике. Културне димензије школе, нарочито због њеног континуитета и због вишегодишњег присуства ученика у њој, могу бити све развијеније и све свестраније.

Школа је, уосталом, увек имала, посебно у културно мање развијеним срединама, на селу нарочито, врло изражено културно дејство. Просветни радници углавном су свуда били најупорнији, најистрајнији пропагатори културе и њени активни носиоци. Они су били у многим местима први књижничари, прве хоровање, први дилетанти, први свирачи.

Они су оснивали прве хорове, књижнице, глумачке групе, оркестре, сва она културна жаришта, која су се данас развила у активне и ангажоване културне центре, институционално уобличене, кадровски ојачане, просторно опремљене и материјално осигуране.

Данас, међутим, школе и просветни радници нису увек у таквој ситуацији, можда и зато што у највећем броју места просветни радници нису више једини носиоци културних програма, а можда и због тога што су из математичке гимнастике бројних школских каса изостајала признања, а понекад и морална, макар и онаква морална признања која издашно деле многе добровољне, спортске и сличне институције.

Данас су културни ангажман просветних радника и културно деловање школе неопходни — и култури, да би била што присутнија у свести сваког човека, али и школама, које би — сведене једино на школске програме — биле сужене у свом активном и једино могућем схватању образовања. Уосталом, као што се са свесним друштвеним уверењем тврди да привреда без потпуне и свестране повезаности са културом не би могла да има успешне ни производне ни самоуправне резултате, исто тако, и то баш са истом друштвеном одговорношћу, може да се тврди да нема свестраног образовања без утицаја и присуства културе.

Упоредо са овим видом узајамне везе између културе и образовања, култура у школи, односно разноврсни културни програми, развијено културно образовање и стално усавршавање културне навике — значе веома много и за перспективу културе у целини. Јер школа, савремено обликована школа, дакле и школа са израженим културним функцијама, може и треба да допринесе проширењу културних потреба, баш код младих генерација, од којих се очекује да испуне празне позоришне столице, музејске и концертне дворане и галерије, да прочитају непрочитане књиге у библиотекама и сл. Садашње младе генерације, које су управо у школским клубовима, могу да буду најизвеснија будућност културе и уметности. Без њих, без њихових приврженичких културних радозналости и амбиција, културни резултати и уметничка остварења остаће непотпун и у свом друштвеном трајању и деловању, остаће без стварног ослона и одјека и остаће без ширих хуманистичких последица.

Своје културне функције — школа не би требало једино да остварује деловањем школских аматерских група, дакле у раду оркестара, драмских група,

књижница, хорова, фолклорних екипа, кино и фото-секција, литерарних дружина, које су, углавном, делатност у слободном времену Ђака. Те своје функције школе би, свакако ефикасније, могле да извршавају и редовном наставом. Вербално литерарно, музичко, ликовно, филмско, театарско и свако друго уметничко образовање не може да утиче на формирање активних културних навика. Заправо, једино функционално илустровани, илустровани уметничким делом, па и непосредним контактима са уметницима, школски програми уметничких дисциплина могу да буду саставни део сваког културног раста, потребног културног раста, који не треба да мимоиђе ни једну ужу или ширу средину. У остваривању тако замишљених садржаја, школе, свакако, морају бити просторно и кадровски оспособљене. Нарочито у школама које се буду градиле, треба да постоје функционални простори за културни рад, и за оне културне активности које би биле саставни део школског програма, као и за оне културне иницијативе које треба да се остварују у слободном времену ученика. Међутим и то ће бити недовољно — ако се у школама не буду налазили стручни, надарени наставници, који ће бити прави тумачи уметности, такви тумачи који ће омогућити почетне, али активне контакте ученика са уметностима.

Разуме се, школама — у задовољавању таквих амбиција — треба да помогну и културне институције, као и оне њима, али и уметници, њихова удружења, средства јавног посредовања и сви други културни, исто тако значајни културни чиниоци. Треба да се, и то у блиској будућности, образовање и култура сједињују у функцију, сједињују у истовестности крајњих циљева и сједињују у потреби и жељи да се што свестраније формирају — и образовно и културно — младе генерације, због њихове будућности, и због своје будућности, такође.

* * *

Треба и јасно и јавно рећи: свест о културним интересовањима и моћима младих је сужена на два доста различита поимања. По једнима, а то су обично они који су давно престали да буду млади, културна опредељења младих су углавном одбрана од досаде, док други изједначују данашњи културни тренутак младих са стваралаштвом, при чему углавном остају на оним видовима стваралаштва који већ имају институционализован карактер.

Међутим, културна стварност младих је много ширира, аутентичнија и свестранија. Она је и стваралачки ангажман, али и комуникације са уметности-

ма, културно образовање, учешће у културној политици, активно коришћење културних вредности, све веће и негованије културне навике уосталом...

Основни простор за шире присуство културе у младој генерацији јесте — развијено и неговано креативно испољавање сваког младог човека, које претпоставља аматеризам савремених својстава и ширина. Тај аматеризам, онда, није — за највећи број младих — искључиво мост за улазак у посвећене и професионализоване просторе стваралаштва већ потврђена могућност да се, и касније, кад се читаве генерације нађу на редовним радним дужностима и у друштвеној пракси, задрже у тајнама и континуитету уметничких доживљаја.

У данашњим друштвеним околностима, које карактеришу акције у остваривању Писма Извршног бироа Председништва СКЈ и говора друга Тита, као и у видокрвну ставова Треће конференције Савеза комуниста Југославије, треба извојити и конкретизовати најважнија и приоритетна подручја културе младих, која заслужују да се нађу у заруженој пракси омладинских организација и свих културних институција и организација (културно-просветних заједница, заједница културе, удружења и осталих), и то од Републике и покрајина до општина: прво, културну политику, чији самоуправни развој подразумева и тражи нове изразе и нове учеснике, заиста ваља проширити и на младе и са младима, што подразумева истовремено и тематску одређеност на културу младих, али и осигурање активног ангажовања младих у свим средиштима културно-политичког одлучивања. Притом, заиста треба истаћи да млада генерација не би смела да буде форумски само представљена. Уосталом, важније је заједничко залагање да нема и не би смело да буде културне политике без младих, него само постојане културне политике младих, која би била усамљеничка и извојена:

Друго, млади радници и радне организације не би смели да буду остављени по страни и не би требало да се њихов културни рад своди на случајне, обично парадне манифестације;

треће, финансирање културе нужно је да равномерно, свакако зависно од културног и друштвеног својства програма, обухвати и културу младих;

четврто, село и школе посебно, треба ослободити од уздржаности, од затворености у искључиви педагошки круг, који онемогућава да младе генерације, нарочито на селима, у којима нема културних институција, а и кад их има, нису јаке и оспособље-

По
ве
ља

не, буду ван континуитета културе и културних утицаја;

пето, стваралаштво младих и посебно свест о његовим домаћајима треба да добије, посебно у презентацији, а не једино у социјалним правима, равноправни третман, при чему се, са више слуха и одговорности, заиста мора водити рачуна о идеолошким и другим својствима сваког уметничког остварења;

По
ве
ба

шесто, баш би млади ствараоци и млада генерација у целини морали бити носиоци борбе против национализма, традиционализма, неаутентичности, квазиавангардизма и свих других уочених застрашености. Напротив, баш младе генерације, рођене и васпитане у социјалистичкој заједници, имају привилегију, али и обавезу да не буду оптерећене било којим границама и затвореностима, што претпоставља да би нарочито млади требало да буду више, још више упорни и стални носиоци међурејубличких културних комуникација.

* * *

Све више је очевидно да писменост данас није само познанство са азбуком, оно познанство које се исцрпљује у тврдом и неуком бележењу свог имена и у срицаном препознавању слова у омиљеним новинским рубрикама. То и није писменост, писменост социјалистичког времена, писменост неочекиваних техничких освајања, писменост наше данашње личности, која и јесте и све више треба да јесте ангажовани самоуправљач, вредни и непогрешиви произвођач и активни, равноправни, утицајни стваралац социјалистичког доба и самоуправног живота... У ствари, писменост је и право, али и дужност сваког човека нашег социјалистичког друштва.

Овако схваћена писменост утиче да је и читање престало да буде искључиво одбрана досаде и случајно развијени и неговани хоби. То је утицало и на поимање књиге, која је данас у проширеном присуству и све више, у редовном читалачком животу, обухвата, упоредо са уобичајеним белетристичким и изразима и садржајима (поетске збирке, књиге, приповедака, романи и есеји), и све друге књиге, које су у све ширем и свестранијем интересовању радника и свих осталих радних људи. Данашњи читалац, радник и сваки други, има потребу и жељу, па и навику да буде — упоредо са белетристичком — и са књигом о васпитању све радозналије деце, и са књигом о техничким проналасцима и новостима, и са књигом о космичким, још неупознатим, а наслућеним просторима, и са књигом о медицинским предностима, и са књигом о народима и земљама да-

леким и оним најближим, и са књигом о научним очекивањима и будућностима, и са књигом о облачењу, понашању и говорењу, и са књигом о аутомобилима и свим другим машинама и апаратима који су услов обичног, дневног живота, и са књигом о комуникацијама сваковрсним, али све више, све потребније и, особито, са књигом о — самоуправним моћима и перспективама, и са књигом о радничким и ратничким традицијама, и са књигом о партијском, уставним и свим другим политичким принципима, и са књигом о марксистичким и револуционарним темама, и са књигом о доходу, амандманима и друштвеном раду, и са књигом о социјалистичким и самоуправним могућностима.

По
ве
ља

Личностима овог времена књига је, заиста, неизбежно највреднији и најправеднији сарадник, и сапутник за сав живот. Онај ко се одриче њеног утицаја, свеједно је ли то свесно или ненамерно, одриче се трајне могућности да постане и буде потпуна, ангажована и свестрана социјалистичка личност, којој живот не може да буде, и није нимало, тајна и која, у сложеном данашњем времену, налази — и уз помоћ књиге — избор најсмисленијих и најсложенијих путева.

Ово доба, социјалистичко, самоуправно, класно, заиста препуно новим могућностима, мења читаоца, који је са све израженијим и све јаснијим захтевима. Од књиге и књига читалац очекује и узбудљива сазнања (што му пружа, обилно, свако вредно књижевно дело), резултате и открића, привредна, техничка, научна, стручна, али и нова политичка, класна, самоуправна, самоуправна, марксистичка и друга друштвена сазнања. Оваква, и све шира радозналост савременог читаоца омогућава да се, још увек, велики савез читалаца и књиге брзо и све брже повећава, и то да се повећава — упоредо са ученицима — и са радницима, затим сељацима и свима другима.

Обнављање читалачких редова, шире, свестраније и утицајније, тек треба да добије сву ширину и снагу. И то је — истовредно — и могућност и одговорност свих. Организована настојања да се и у култури остварује класна суштина Писма Извршног бироа Председништва СКЈ, ставови председника Тита, принципи нових устава, као и Платформе за Десети конгрес СКЈ — означавају доба, иначе предруго и залостављено, кад радник и радничка класа постају, и јесу, основно полазиште и тежишно упориште свих друштвених, самим тим и културних подухвата, па и свих подухвата који омогућују да радници постану и стално остану читаоци, упорни, ам-

бициозни, редовни, истрајни, они читаоци који ће својим интересовањима и потребама променити, и тако побољшати и унапредити положај и углед књиге.

Радник, био он столар, механичар, рударски копач, ковач, дрвосеча, морнар, баш сваки радник — постајући друг са књигом — постаје ангажовани и трагачки читалац, читалац свих вредних књига, читалац социјалистичког опредељења, читалац све развијенијих навика и са све негованијим укусом. Радник самоуправљач, радник — носилац рада, радник — учесник свих друштвених и политичких послова, радник — најживотнији део овог друштва и времена, дакле социјалистички радник у књизи налази услов за рад, за самоуправљање, за хуманистичка опредељења, за остваривање својих идеала, за активно слободно време, за прави, једини природни живот... И то је једина, најстварнија могућност књиге. Заправо, радници читаоци, знајући за све моћи и могућности друштва и културе, данас у самоуправном социјализму, омогућују ново доба књиге.

По
ве
ћа